

ՄԱՏԹԷՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԶՈՒՂԱՅԵՑԻ

ՔԱՐՈՉ ԱԽԳ ՀԻՆԳՆԱԲԹԻ ՕՐՈՒԼԱՆ, ԱՅՍ ԽՕՍՔԻՆ ՄԱՍԻՆ.
«ԵՍ ՏԻՐՈՉՄԷ ԱՌԻ ԻՆՉ ՈՐ ՁԵՉԻ ԱԽԱՆԴԵՑԻ»¹

Իսրայելեան թագաւորական գունդէն գերագոյն շնորհներուն վիճակուածը, խաղաղարարը, թագակալ արքան, արքայորդի Սողոմոնը, որ ժողովով կը յորջորջուի, նաեւ իր նախկիններուն առաջինը եւ յետոյ եկողներէն գերազանց երեւցածը իմաստութեամբ՝ ըստ տիրական խոստումին, որ կը հայի կարճ հոգիին եւ խակամիտ շուտափոյթ մարդոց՝ որոշ գործի մը կը խրատէ զանոնք, որպէսզի կարենան իրենց կամքի լրումին հասնիլ՝ ըսելով. «Ամեն բանի ժամանակը կայ»², որպէս թէ ըսել ուզէ՝ պտուղներուն արդիւնքները հաւաքել: Նախ՝ խնդրէ սերմանելուն ժամանակը, թէեւ բազմաթիւ աշխատութեամբ կը կատարուի, եւ ապա պտուղ տալու ժամանակին կը սպասես վայելելու համար: Սակայն, անոնք որոնք անիմաստ խօսքերով հանդէս կու գան գիտութեան վարժումին՝ անոնց լուկ կը հրամայէ, իսկ իմաստներէն պերճացածներուն պատշաճ է խօսիլ՝ ուրիշներու օգուտին համար: Իսկ ես թիւրատես միտքիս քննութեամբ յեղաշրջելով խրատողին հրամանը՝ մերժեցի, որովհետեւ տակաւին հոգիի հասակին աճումով աստուածային իմաստներուն ծոցին մէջ, ինքն իրեն ոչ մէկ կերպով կարելի է մատակարարել, այլ՝ երբ աննկար սաղմը ծնունդին ժամանակը դեռ չէ կտրած, այլ՝ վիժելով ծնածներուն թիւին մէջ չի՛ համրուիր:

Եւ արդ՝ բոլորին եւ ինծի յայտնի է, թէ անիմաստ ընտրութեամբ իր ուժերէն աւելի վեր ձեռք նետեց ինքնամուլիս եւ անգովելի յօժարութեամբ կանգնեցաւ ահագնատեսիլ ատեանին մէջ, բայց ո՛չ թէ յուսահատութեան պատճառով ծովուն մէջ ընկղմելու, անհմուտ լողակ իբրեւ վայրաքարշ

¹ Ա. Կորնթ. ԺԱ. 23:

² Ժող Գ. 1:

նիւթը ստորին ջուրերուն խորքը, ինչ բանի պատճառով միտքին աչքերը վեր բարձրացուց՝ աստուածային իմաստութեան լոյսը խնդրելով՝ պաղատանքով գոչելով. «Լոյս տու, Տէ՛ր, իմ աչքերու»³, եւ տուող հանճարէն ճշմարիտ Աստուած Հոգիէն, որ աշխարհի ոչինչներն ու յիմարները աշխարհայիններու գերագոյն բնութիւնը կը կազմէ: Նաեւ զօրութեան Հոգիին շտեմարանը ա՛ռ, որ բազմաթիւ տառապողներ քու միջոցովդ⁴ արքայական ճոխութեան բարձրացուց, որ եւ զիս ալ ընդհանրապէս վերջացածս այսպիսի պատիւով սիրել ընդունեցիր, այլ՝ ըղձալի սիրով կը փափաքիմ անհամեմատելի անունը⁵ իմ վրաս կոչուած ըլլայ իմ բոլոր թերութիւններուն որպէս լրում: Նաեւ բարեմիտ միաբան եղբօրդ կը մաղթեմ ձեռնտու ըլլալ սրտագոչ բաղձանքներով, որպէսզի կարենամ խօսիլ հոգելից եւ աստուածային խօսքերու մասին, որ մեր առջեւը դրինք, որ կ'ըսէ. «Ես Տիրոջմէ ստացայ»: Տակաւին, պարտաւոր ենք մեր գործին հիմքն ալ դնել, որու վրայ կը շինուի Սուրբ Եկեղեցին, այն է՝ ուղղափառ հաւատքի դաւանութիւնը, որ աւանդելով մեզի տուին յուսադիր վէմին վրայ հաստատուած ուղղադաւան հայրերը. ուրիշ տեղ մը գրուած պիտի գտնես, գտիր ու կարդա՛: Բայց հիմա կը պաղատիմ, անծանօթ ծնունդ ծոցոյ Հօր Միածին Որդի, արթնցնոր քնարս եւ փարթամացնոր խօսքերս Քու պարգեւներովդ, որպէսզի պատշաճ կերպով երգէ իմ տկար լեզուս այս Մեծ օրուան խորհուրդը: Իմանալի Արեգակ, սփռէ՛ Քու լոյսդ իմ խաւարած միտքիս, որպէսզի լուսաւորուած միտքով ամուր կերպով բռնէ աստուածային խօսքէդ խորքերը տեսնողիդ՝ Քեզմէ յայտնուած ընտիր անօթ Պօղոս Առաքեալին, որ կ'ըսէ. «Որովհետեւ ես Տիրոջմէ առի...»⁶:

Բայց նախքան աստուածային խորութիւններուն քննութեան անցնիլը, քիչ մը ընդարձակութիւն տանք այս օրուան խորհուրդի իմացումին մասին:

Նախ՝ այս տօնը հին Օրէնքի ո՞ր տօներուն [կը զուգադիպի], որ Տէրը մեծամեծ Խորհուրդը այս օրը կատարեց:

Երկրորդ՝ թէ ի՞նչ կը յայտնէ այս օրը եւ ասոր ընթերցուածներուն կանոնը:

³ Սղմ. ԺԲ. 4:

⁴ Հաւանաբար նկատի ունի իր ուսուցիչը՝ Սուրբ Գրիգոր Տաթեւացին:

⁵ Այստեղ անուն ըսելով ո՛չ թէ անձնանունը նկատի ունի, այլ՝ վարդապետական աստիճանը:

⁶ Տէս Ա. Կորնթ. ԺԱ. 23:

Երրորդ՝ թէ լուսնի քանիերորդ օրն էր այս օրը: Եւ ինչպէս իրարու կը համաձայնին չորս աւետարանիչները այս օրուան համար: Եւ թէ բաղարջով աւանդեց խորհուրդը Իր Մարմինին, թէ՛ խմորով:

Չորրորդ՝ Եկեղեցւոյ ո՞ր խորհուրդները դրուեցան այս օրուան ընթացքին:

Հինգերորդ՝ թէ ինչո՞ւ համար երեկոյեան ժամուն, ընթրիքէն ետք ու աշակերտներուն ոտքերը լուալէն ետք տուաւ Իր Մարմինն ու Արիւնը:

Վեցերորդ՝ թէ մենք ինչո՞ւ համար դրուած այս կարգին համաձայն չենք կատարեր խորհուրդը ներկայիս:

Եօթներորդ՝ թէ ի՞նչ պատճառով Քրիստոսի կողմէ կատարուեցան Օրէնքին աւանդութիւնները, իսկ Իրմէ ետք խափանուեցան:

Արդ՝ սկիզբը դնենք առաջին գլուխը խնդրելով, որ ըսինք, թէ հին Օրէնքի ո՞ր տօներուն [կը զուգադիպի] այս մէկը:

Անոնց մէկ տօներէն է, որ միշտ կը կատարէին գառնուկին մատուցումով եւ երեսի հացով⁷, որ անմահ Գառին խորհուրդը կը պատկերացնէ՝ որ Նոր եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի:

Եւ դարձեալ՝ Շաբաթի հանգստեան տօնը⁸, որ ներկայիս Եկեղեցին միւս շաբաթը [Կիրակի օրը] կը կատարէ, ի պատիւ յարութեան:

Տակաւին ամսամուտի տօնը⁹, որ լուսինին նորոգուելուն կը կատարուէր, այժմ փոխուած է Կոյս Աստուածածինի տօնին:

Նաեւ կը տօնէին Օրէնքներու տւշութիւնը, որ պենտեկոստն¹⁰ կ'անուանուի, որ նաեւ Հոգիին իջնելը այդ օրը կը տօնուի:

Իսկ փողերուն տօնը¹¹, որ առաքեալները կը խորհրդանշէր՝ որոնք տիեզերքին փողերն են:

Դարձեալ՝ Տաղաւարահարացը¹² խորանայարկ բնակութեամբ կը գուշակէր աստուածային խորաններուն եկեղեցւոյ նորոգումը:

Իսկ Քաւութեան տօնը¹³, որ թա...¹⁴ մեղքերը կը քաւէին, այս խորհուրդին օրինակով պահքի ապաշխարութեամբ մեր քաւուիլը:

⁷ Տէս Ելից ԻԵ. 30:

⁸ Տէս Ծննդ. Բ. 2–3: Ելից ԺԶ. 22–30, Ի. 8:

⁹ Տէս Թիւք ԻԸ. 11–15:

¹⁰ Տէս Ղեւտ. ԻԳ. 15, 16: Գործք Բ.1–3:

¹¹ Տէս Թիւք Ժ. 2: Ղեւտ. ԻԳ. 24:

¹² Տէս Ղեւտ. ԻԳ. 40–42:

¹³ Տէս Ղեւտ. ԻԵ 9:

¹⁴ Բոլոր ձեռագիրներուն մէջ անըթերցելի է այս բառը:

Իսկ մեծ ու գլխաւոր տօնը Իսրայէլի որդիներուն Եգիպտոսէն ելլելն է¹⁵, անցնիլը ծովահեղձ ընթացքով՝ երկինքէն տեղացող մանանային վայելումին համար, որ նոյն խորհուրդով ամէն տարի նոյն օրը կը կատարուէր:

Արդ, կ'երեւի, թէ տօներէն՝ որոնք ցոյց տուինք, այս տօնը Աւագ Հինգշաբթիինը գառնուկին զենումն է եւ ժողովուրդին ելքն է, որ նոյն օրը Տէրը մեծամեծ խորհուրդներուն սկիզբը ըրաւ:

Այսքանը առաջին գլուխին համար:

Եկէք հիմա երկրորդ գլուխին, թէ ի՞նչ կը յայտնէ այս օրը եւ այս օրուան ընթերցուածներուն կանոնները:

Արդ՝ այս օրը մեծախորհուրդ եւ պատուած է, քանի որ արարչութեան առաջին օրուան խորհուրդն ու ապացոյցը ունի, որովհետեւ այնտեղ ստեղծուած մարդը ապականացու ոչ խելամուտ ցանկութեամբ, հիմա Երկրորդ Ադամը դարձեալ ստեղծեց՝ նորոգելով բնութիւնը: Նաեւ ծովը անցաւ եւ ամպածածկ ժողովուրդին կը բերէր ջուրով լուացումին օրինակը՝ Սուրբ Հոգիին առումով, իսկ երրորդ ժամէն ետք հաւաքուիլ խորհուրդը կատարելու համար, Ադամեան մեղքի զովացումն է, որ բնութեան տապով ջերմացած կ'ըլլայ: Իսկ ընթերցուածներուն կարգը դրուեցաւ, որ Պատարագի ընթացքին կը կարդացուին, Իսահակէն կ'ըսէ, կը նշանակէ փրկչականին զենումը, որ Աբրահամին սուրին արձակումով զարկաւ՝ Հայր Աստուած Իր Միածին Որդին տուաւ, որ խաչէն կախուելով մեռաւ, ըստ Սաբեկայի մէջ կախուած խոյին¹⁶: Տակաւին բազմաթիւ խորհուրդներ ունի այս օրուան տեսութիւնը, որ իմաստուններուն յայտնի է:

Ետքէն երրորդ գլուխը դնենք. նախ ըսենք, թէ այդ օրը լուսինին քանիերորդ օրն էր:

Երկրորդ՝ թէ ինչպէ՞ս իրարու կը համաձայնին չորս աւետարանիչները այս օրուան խորհուրդին կապակցութեամբ: Եւ երրորդ՝ թէ բաղարջ աւանդեց Իր Մարմինի խորհուրդին եւ ո՛չ թէ՝ խմոր: Արդ՝ ստուգապէս լուսինին տասնչորրորդ օրուան երեկոյին կը կատարուէր գառնուկին զենումը, որ սկիզբէն այդ ազգին օրինադրուեցաւ, որով հրամայեց զենման ոչխարը պատրաստել տասներորդ ամսին¹⁷ սկիզբը մինչեւ տասնչորրորդ օրուան երեկոն ուտել բաղարջը, եւ եղեգով, որ Տէրը եւս նոյն օրը կատար-

¹⁵ Տէ՛ս Ելք:

¹⁶ Տէ՛ս Մնդդ. ԻԲ.:

¹⁷ Տէ՛ս Ելք ԺԲ. 18:

րեց, որ լուսինին տասնհինգերորդ օրը կ'ըլլար զենուժը՝ խաշով, Գառնուկին՝ աշխարհին մեղքերը վերցնողին:

Հսենք երկրորդը եւս, թէ աւետարանիչներուն ըսածները կարգ մը թիւրամիտ քննողներու կողմէ կասկածանքով ընդունուեցաւ, որովհետեւ շատ չեն համաձայնիր, քանի որ Մատթէոսը կ'ըսէ, թէ՝ «Բաղարջակերաց տօնին առաջին օրը աշակերտները մօտենալով Յիսուսի, ըսին»¹⁸: Իսկ Մարկոս, թէ՝ «Բաղարջակերաց տօնին առաջին օրը, երբ Զատիկին համար գառնուկը մորթէին»¹⁹: Իսկ Ղուկաս, թէ՝ «մօտեցած էր Բաղարջակերաց տօնը, որ Զատիկ Պասֆայ] կը կոչուի»²⁰: Եւ Յովհաննէսը, որ կ'ըսէ. «Զատիկի տօնին նախօրեակին, Յիսուս գիտնալով»²¹: Արդարեւ, երեք աւետարանիչները տասնչորրորդ օրուան երեկոն Բաղարջակերաց կը կոչեն, որու ընթացքին կը մորթէին զատիկը ու բաղարջով կ'ուտէին, երբ Յիսուս եւս իր աշակերտներուն հետ միասին ըրաւ այդ ընթրիքը: Եւ Յովհաննէսը, որ կ'ըսէ. «Զատիկի տօնին նախօրեակին»²², կը կոչէր առաջին օր անցած եօթ է օրերուն, քանի որ լուսինի տասնհինգերորդ օրէն առաջ էր, որ մեծագոյն տօն կը կոչէին, որ միւսներուն ըսած նոյն Բաղարջակերաց տօնին առաջին օրն է: Իսկ Յովհաննէսի խօսքը, թէ՝ «պալատ չէին մտնէր, որպէսզի չպղծուէին»²³, որ երեք աւետարանիչներու ըսածին հակառակ կը թուի, այդպէս չէ սակայն, ինչպէս անոնք կ'ըսեն, թէ Քրիստոս Օրէնքով հրամայուած օրէն մէկ օր առաջ կատարեց Զատիկը, այլ՝ հրեաները՝ որովհետեւ իրենց ցանկութիւնը Քրիստոսի մահուան կատարումն էր, այդ պատճառով իրենց տօնը անարգեցին, որպէսզի ամսի տասնհինգին՝ երբ Քրիստոս խաչուեցաւ, կատարեն Զատիկը:

Եւ դարձեալ՝ կրկնակի կերպով կը լսուի Զատիկ անունը Գիրքին մէջ: Տեղ մը գառնուկի մորթուելուն համար ըսուած է, ըստ այնմ, թէ՝ «ո՛ւր կ'ուզես որ Քեզի համար գատկական ընթրիք պատրաստենք»²⁴, եւ ե՛րբ, քանի որ Զատիկը բաղարջին համար կը կատարուէր, որ կ'ըսէ. «Եօթ օր կ'ուտէին»²⁵, այդ պատճառով չէին ուզեր պղծել, որպէսզի Զատիկը բաղարջով ընեն:

¹⁸ Մատթ. ԻԶ. 17:

¹⁹ Մարկ. ԺԴ. 12:

²⁰ Ղուկ. ԻԲ. 1:

²¹ Յովհ. ԺԳ. 1:

²² Յովհ. ԺԳ. 1:

²³ Տէս Յովհ. ԺԸ. 28:

²⁴ Մատթ. ԻԶ. 17:

²⁵ Եւր. ԻԴ. 14:

Իսկ երրորդը, թէ բաղարջով աւանդեց եւ ո՛չ թէ խմորով:

Արդ, յայտնի է, թէ Տէրը բաղարջով ըրաւ, որ մենք եւս պարտաւոր ենք նոյնը ընել, քանի որ Բաղարջակերացին առաջին օրը հրեաներուն տուներէն ներս խմոր չէր գտնուէր, որ Մովսէսէն գրուած օրէնքները կը ցուցնեն: Իսկ Քրիստոս Բաղարջակերացին առաջին օրը կարգեց այս խորհուրդը՝ Աւետարանիչներուն վկայութեամբ: Եւ դարձեալ՝ որովհետեւ պէտք չէր օրինազանց երեւիլ, որպէսզի չարանախանձ հրեաներու ազգին առիթ չտայ: Դարձեալ՝ քանի որ բաղարջին նիւթը աւելիով կը պատկանի այս խորհուրդին, որովհետեւ պարզ ու անխառն է արտաքին միջամտութիւններէ, ըստ Պօղոսին, որ կ'ըսէ. «Ո՛չ ճի՛ն խմորով եւ ո՛չ ալ շաւուրեան, այլ...»²⁶: Բայց եւ այնպէս այս բաներուն մասին իմանալը պատշաճ կը համարենք, քանի որ խմորեալ հացը չի՛ փոփոխեր հացին գոյութիւնը, որովհետեւ անոր հանգամանքներն են, որոնցմով կը կատարուի մեծագոյն խորհուրդը, տակաւին կը յայտնուի ստուգագոյն պատմութիւններով, որովհետեւ առաքելական աւանդութիւններով եկեղեցիները ընդհանուր բաղարջով կը կատարէին այս խորհուրդը, եւ հակառակող ընդդիմացողներէն ոմանց, որոնք Մովսիսական օրէնքներուն կը հնազանդէին՝ կ'ըսէին որ բաղարջով կատարուի Փրկչական խորհուրդը, այդ պատճառով տեղի տուին մէկ վայրի մէջ խմորով կատարել, որպէսզի օրէնքի իշխանութենէն չանցնին, իսկ նախապէս ըսուած աղանդին դադարումով՝ եկեղեցիները դարձեալ ընդունեցին նախկին սովորութիւնը, իսկ ոմանք անհնազանդ գտնուեցան ատոր: Արդ, ինչքան հնարաւոր է ցոյց տրուեցաւ, թէ բաղարջով պատշաճ է եւ ո՛չ խմորով:

Այսքանը երրորդ գլուխին մասին:

Դառնանք այժմ չորրորդ գլուխին, թէ Եկեղեցւոյ խորհուրդներէն որո՞նք գրուեցան այս օրը:

Արդ՝ բոլոր խորհուրդները Քրիստոսէ գրուեցան, տարբեր վայրերու մէջ եւ տարբեր ժամանակի, սակայն Փրկչական զենումին եւ քահանայութեան աստիճանին խորհուրդը այս օրը աւանդուեցաւ Տիրոջմէ՝ Վերնատան մէջ, ըստ այնմ, թէ՝ «Ասիկա Մարմինս է...: Ասիկա կատարեցէք իմ յիշատակիս համար»²⁷: Ասիկա չորրորդ գլուխին համար ըսինք:

²⁶ Տէս Ա. Կորնթ. Ե. 8:

²⁷ Տէս Դուկ. ԻԲ. 19:

Եկէք հինգերորդ գլուխին, թէ ինչո՞ւ համար ընթրիքէն եւ աշակերտներուն ոտքերը լուալէն ետք տուաւ Իր Մարմինը եւ Արիւնը, որովհետեւ պէտք է նախ օրինակին կատարումը ընել եւ ապա նորը, որ Քրիստոսէ էր, սկիզբը ըլլար, ուստի կ'երեւէր, թէ հինին Օրէնսդիր իսկ նորին Փրկիչ կը ճանչցուէր:

Եւ դարձեալ՝ որովհետեւ այս Խորհուրդը՝ առ Աստուած հաղորդութիւն է, իսկ ինչքանով որ ըստ ինքեան յատուկ տեսակով տիրականին վայելումը ունէին, անոր կապակցուած որեւէ մէկ յօդի կարիք չկար: Իսկ հիմա, քանի որ կը կամենար անոնցմէ մարմինով բաժնուիլ, պատշաճ էր այս Խորհուրդը, միութեան շաղկապ որպէս փակցնել դէպի Իրեն յօդակցուած: Նաեւ, որովհետեւ կը կամենար յիշատակը նոյն կերպով կատարել՝ վերջին աւանդութիւններէն անմոռաց մնալով, քանի որ վերջին ըսուած աւանդները սիրելիներուն կը ստիպեն շատ անյապաղ կատարել:

Իսկ թէ ինչո՞ւ համար [ոտքերու] լուացումէն ետք տուաւ Իր Մարմինն ու Արիւնը, որովհետեւ կը կամենար նախ մաքրել զանոնք Աղամական մեղքերու ախտէն՝ ջուրի լուացումին միջոցով եւ Խորհուրդին ընդունարան պատրաստել: Նաեւ խոնարհութեան միջոցով զանոնք Իր Մարմինին եւ Արիւնին վայր ու կայան [ըլլալ] կամենալով, ըստ այնմ, թէ՝ «Ես ո՞ւր պիտի հանգչիմ, եթէ ոչ հեգերուն ու խոնարհներուն մէջ»²⁸: Այսքան հինգերորդ գլուխին համար:

Վեցերորդ գլուխն ալ յայտնենք, թէ ինչո՞ւ համար մենք ներկայիս ըստ այդ կարգին չենք տօներ դրուած Խորհուրդը:

Եւ գիտելի է, թէ մենք պէտք է Քրիստոսի [տուած] Խորհուրդի կատարումի օրինակին հետեւինք, ըստ այնմ, որ է իրերու էութիւնը, այսինքն՝ ըստ ձեւին եւ ըստ նիւթին, հացով ու գինիով կատարել աւանդուած Խորհուրդը: Սակայն, մենք պէտք չէ ըստ այդ կարգին աւանդենք, որ Ան կատարեց, որ է՝ ընթրիքէն ետք: Այլ, ինչ որ մեզի պատշաճ է, նախ քան մարմնական կերակուր ընդունիլը, ո՛չ թէ մահուան երկիւղի համար, որպէսզի ո՛չ ոք առանց կեանքի թոշակի այս կեանքէն չելլէ: Իսկ անօթի ըլլալով ճաշակելը [հաղորդուիլը], գեղեցիկ պատճառ կ'ըմբռնուի: Եւ ասիկա վեցերորդ գլուխին համար:

²⁸ Հմմտ. Ես. 49, 2:

Հիմա այլևս ժամանակն է բան մըն ալ ըսել եօթներորդ գլուխին մասին, թէ ի՞նչ պատճառով Քրիստոսէ կատարուեցան Օրէնքի պահանջքները, եւ ինչո՞ւ համար Իրմէ ետք խափանուեցան:

Արդ՝ որովհետեւ օրէնքները տուողը Ինքն էր, այդ պատճառով կը պատուէ Իր իսկ դրած սահմանը, որովհետեւ օրէնքներու լրումին եւ ո՛չ թէ անոնց լուծումին կ'ըսէր Իր գալը²⁹:

Եւ դարձեալ՝ որպէսզի Իր խափանելով կարծիք կազմել չտայ՝ թէ Աստուծմէ չդրուեցա՞ն նախկին օրէնքներուն հրամանները: Իսկ թէ ինչն էր պատճառը օրէնքներու դրութեան խափանումին Քրիստոսի գալուստէն ետք, քանի որ ճշմարտութեան գալէն ետք օրինակաները [զուր] տեղ կը զբաղցնեն, ինչպէս մարմինին երեւնալուն՝ կը մերժուին ուրուական ստուերները: Իսկ Օրէնքը հանդերձեալ բարիքներուն ստուէր կը կոչուէր, որով Քրիստոս էր ճշմարտութիւնը եւ մարմինը՝ ա՛յն ստուերին:

Դարձեալ՝ օրէնքներու անկատարութեան մասին, որովհետեւ օրէնքներու գործերէն շնորհք չէր պարգեւուէր, բայց միայն նորով ցոյց կը տրուէր կատարեալ փրկութիւնը, եւ որովհետեւ [Օրէնքը] կը տկարանար փրկութիւն գործել, ապա անոր խափանումը յարմար էր:

Եւ դարձեալ՝ քանի որ մինչեւ Տիրական գալուստը մարդկային բնութիւնը տղայական հասակի մէջ էր, որ օրէնքներու դաստիարակութեան վարժումով աւետարանական կատարեալ գիտութիւնը կ'ընդունէր, այդ պատճառով ճշմարիտ Փրկիչին գալուստին, պէտք էր ուսումի վարժութիւնները խափանել:

Դարձեալ՝ որովհետեւ Քրիստոսի նախքան մարմինով չարչարուիլը վնաս չկար օրէնքները գործադրելէն, սակայն Քրիստոսի չարչարանքներէն ետք [օրէնքները] պահողներուն համար վնասող եւ մահացուցիչ կ'ըլլար:

Եւ դարձեալ՝ քանի որ Քրիստոսի չարչարանքներէն առաջ եւ յետոյ որոշակի կերպով օրէնքները պահելը յաւէտ մեղադրելի կամ վնասակար բան մը ընել չէր, այլ՝ ընդհանուր քարոզութենէն եւ կատարելագոյն փրկութենէն ետք, որ Քրիստոսով յայտնուեցան մեզի Իր հետ մեռնելով, իսկ պահողներուն համար հին օրէնքներուն հրամանը մահաբեր կ'ըլլար:

Եւ արդ՝ իրապէս ցոյց տրուեցաւ Մովսիսական օրէնքներուն խափանումին պատճառը, եւ ասոնցմով՝ քիչ մը նուէր խօսքերով պատուեցինք

²⁹ Տէս Մատթ. Ե. 17:

մեծախորհուրդ տօնին այս օրը: Իսկ մենք Սուրբ Հոգիին ձեռնադրված ենք և ձեր աղօթքներուն օժանդակութեամբ ամուր կերպով բռնուինք աստուածային խօսքէն, որ ըստած է տիեզերագոյ քարոզողէն եւ Քրիստոսով կենդանի Պօղոսէն, որ կ'ըսէ. «Ես Տիրոջմէ առի ինչ որ ձեզի աւանդեցի, թէ Տէր Յիսուս Իր մատնութեան գիշերը հաց առաւ, Աստուծոյ գոհութիւն յայտնեց, կտրեց զայն. “Ասիկա Մարմինս է. Ասիկա Արիւնս է”»³⁰:

Բայց նախ մեզի պէտք է այս իմանալ, թէ թէեւ բոլոր թուղթերը Պօղոսէ գրուած են, սակայն բոլորը մէկ տեղ չէ, կամ մէկ հարցի մասին եւ կամ նոյն մտածումին չեն նայիր, այլ՝ բազմաթիւ քաղաքներու եւ բազմաթիւ հարցերու մասին, ինչպէս նաեւ տարբեր-տարբեր մտածումներով խօսուած են, որոնցմէ մէկ նշանաւոր եւ հռչակ ունեցող քաղաքը, Կորնթոսն է: Այս քաղաքին, որուն ուղղուած է գրուած խօսքը, որ ներքնապէս ու արտաքնապէս կը ճոխանար, այսինքն՝ կենցաղական առատութեամբ յղիացած, նաեւ բազմաթիւ իմաստութիւններով լեցուած: Իսկ թէ ինչո՞ւ համար այս հարցին մասին եւ ինչ միտումով երբեմն սաստկութեամբ խօսած է եւ երբեմն ալ մխիթարական կերպով: Ասիկա բնական բարոյական վկայութեամբ եւ գրութիւններով հաստատուած է եւ բազմաթիւ այլ կերպերով, որ հիմա մէկ առ մէկ պիտի չիշատակենք, սակայն այս ընթերցուածը ուրիշ հարցի մը համար ընտրուած է: Քանի որ սիրոյ զօրութիւնը, որ հաւատքի եւ չքաւորներուն նկատմամբ [ունէին Կորնթացիները], նուազած կը տեսնէր անոնց մէջ, որ Եկեղեցւոյ սկզբնական շրջանին կար Առաքեալներուն հաստատած ժամանակ, որովհետեւ ո՛չ ոք իր ունեցուածքին համար կ'ըսէր թէ իմս է: Իսկ յետոյ, հաւատացեալներուն աւելնալուն, այլեւս հնարաւոր չէր ըլլար հարուստներն ու աղքատները մէկ սեղանով հաւասարեցնել [այսինքն՝ նոյն սեղանին նստեցնել], բացի նշանաւոր եւ տօնական օրերուն: Այդ երեւելի օրերէն մէկը Աւագ Հինգշաբթին էր՝ հին Զատիկը, որու ընթացքին նորին Խորհուրդը աւանդուեցաւ, որ հարուստները հաւաքուելով սեղանի պատրաստութիւնը կը տեսնէին՝ աղքատները հրաւիրելով, որոնք պատրաստուած սեղան չունէին, սակայն ետքէն այս [սովորութիւնը] կամաց-կամաց խանգարուեցաւ: Որովհետեւ, սեղանին պատրաստ ըլլալէն ետք երբ ժողովուրդին առաջնորդը իր իւրայիններով կու գար ու կը նստէր, պատարագը կը մատուցէր, իւրայիններուն հաղորդութիւն կու տար, եւ ուշագրութիւն չէր դարձներ չքաւորներուն,

³⁰ Տէս Ա. Կորնթ. ԺԱ. 23:

քանի որ նախ մարմնաւոր սեղանէն կ'ուտէին եւ ապա միայն Տիրական սեղանէն կը վայելէին՝ ըստ Տիրոջ օրինակին՝ Սուրբ Վերնատան մէջ, որմէ ելլելով առաքեալները կարգը փոխեցին, այդ պատճառով յառաջիկայ խօսքով կը մեղադրէ այդ, երբ կ'ըսէ. «Ես Տիրոջմէ առի»³¹, որպէսզի ցոյց տայ՝ Տէրը բոլորին առջեւ անհամեմատելի կերպով բարին դրաւ, իսկ դուն ժլատութեամբ կը վարուիս աղքատներուն նկատմամբ: Մեր նախնիները մարմնական կերակուրներ ու Տէրունականները կը բաշխէին բոլոր ծառաներուն եւ ազատներուն, իսկ դուք ամօթ կը զգաք ձեր ծառայակից չքաւորներուն մարմնական կերակուրներ տալ, այդ պատճառով կ'ուզէ զանոնք խակ ու տմարդի բարքէն աղքատներուն եւ չքաւորներուն հանդէպ սիրոյ վարժեցնէ, որ Տէրունական սեղանին, գիշերի մատնութեան, ինչպէս նաեւ զարհուրելի եւ ահագին Անպարտականին մահուան հրաւերին յիշատակումով, որ կ'ըսէ. «Տէր Յիսուս Իր մատնութեան գիշերը»³², զանոնք մեծապէս կը յանդիմանէ: Նաեւ Անոր նմանիլ կը յորդորէ, որովհետեւ Տէրը Ինքզինք խաչի մահուան տուաւ քեզի համար, իսկ դուն անխնայ կերպով պարտաւոր ես մարմնական սեղանէն տալ՝ կարօտեալ անձերուն պէտքերը լիացնելով:

Ասոնց մասին այսքան:

Բայց մենք խօսքին իմաստը քննութեամբ հանենք, եւ անհմուտ ըլլալով՝ մեր միտքի տկարութեամբ աստուածային խօսքին բաժանում մը ընենք՝ մեզի օժանդակ ըլլալով՝ իբրեւ անհմուտ ուղեւորներու որպէս արձաններ կանգնած դժուար անցանելի ճանապարհին վրայ, որով խօսքի աւարտին հասնինք՝ իբրեւ բարի օթեւան ժամանած, որ կ'ըսէ՝ «Ես Տիրոջմէ առի...»³³:

Նախ ըսենք, թէ ո՛ր ստացաւ այս Խորհուրդը եւ ինչո՞ւ համար «աւանդեցի» կ'ըսէ:

Երկրորդ՝ այստեղ ի՞նչ միտումով Տիրական ու Փրկչական Անունը կ'օգտագործէ, ըսելով՝ «Տէր Յիսուս»:

Երրորդ՝ թէ ինչո՞ւ համար գիշերով, կամ որմէ՞ եւ կամ ի՞նչ պատճառով կը մատնուէր, որովհետեւ կ'ըսէ. «Այն գիշերը, երբ մատնուեցաւ»³⁴:

³¹ Ա. Կորնթ. ԺԱ. 23:

³² Ա. Կորնթ. ԺԱ. 23:

³³ Ա. Կորնթ. ԺԱ. 23:

³⁴ Ա. Կորնթ. ԺԱ. 23:

Չորրորդ՝ թէ պէտք է երկու նիւթով կատարել, քանի որ այս խորհուրդը հացով ու գինիով է...:

Հինգերորդ՝ թէ ինչո՞ւ համար հացով, գինիով եւ գոհութեամբ հանդերձ ու բեկանելով-կտրելով սահմանեց այս խորհուրդը, որովհետեւ կ'ըսէ. «Հացը առաւ, գոհութիւն յայտնեց ու կտրեց զայն»³⁵:

Վեցերորդ՝ թէ հացը ինչպէ՞ս կը փոխուի Քրիստոսի Մարմինի, իսկ գինին՝ Անոր Արեան, քանի որ կ'ըսէ. «Ասիկա էմ Մարմինս է..., նոր...»³⁶:

Եօթներորդ՝ թէ ինչո՞ւ համար կը հրամայէ ուտելով առնել Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնը, եւ ո՞չ թէ՝ ուրիշ զգայութիւններով վայելել, որովհետեւ կ'ըսէ. «Առէ՛ք, կերէ՛ք»³⁷:

Այս գլուխներու աւարտին, այս խօսքին եզրակացութիւնը կ'ընենք:

Արդ, առաջին գլուխին սկիզբը ընենք, թէ ո՞ւր առաւ: Եւ ինչո՞ւ համար աւանդեցի կ'ըսէ. «Ես Տիրոջմէ առի»³⁸. պէտք է գիտնալ, թէ բոլոր շնորհներն ու պարգեւները, որոնք ըստ Հոգիին եւ ըստ մարմինի են, մէկէ մը կը տրուի ընդունողի մը, սակայն մէկը տուող է միայն, իսկ միւսներուն նոյնը շնորհող, իսկ ոմանք միայն առնողներ են եւ ոչ՝ առնուածները ուրիշներուն տուող, ինչպէս արեգակը իր ճառագայթները բնական կերպով: Իսկ ինքն իր մէջ միշտ ունի եւ նոյնը՝ նիւթին թափանցումով կը ծագի. այս է՝ օդին, ապակիին եւ այլ պարզագոյն նիւթի տեսակ, որոնք իրենց մէջէն անցնելով՝ իրենք կը փայլին, իսկ թանձրամած նիւթերու տեսակները, ոչ թէ միայն իրենք բաժին չունին Աստուծոյ լոյսէն, այլ՝ մօտիկ եղողներուն ալ պատճառ ու առիթ են խաւարի մէջ մնալուն:

Արդ՝ բոլոր բարի շնորհներն ու կատարեալ պարգեւները միայն էական Բանէն կը տարածուին արարածներուն վրայ, որ միայն Տուող կ'երեւի, բայց ո՞չ մէկէն ոչինչ առած: Իսկ սուրբերու եւ ընտրեալներու դասերը, զանազան շնորհներու պարգեւները նախանձ չունեցող Տուողէն առնելով՝ Հոգիին սիրով ու զօրութեամբ, մեղքի խաւարով կը ծածկուին, իրենք շնորհքէն անմասն կ'ըլլան եւ ուրիշներուն վրիպումին պատճառ կ'ըլլան:

Իսկ ըսելով, թէ՝ «Ես Տիրոջմէ առի», առաւելաբար ուրիշներուն կը ցուցնէ, իսկ իր՝ աստուածային շնորհներուն ընդունող ըլլալը կը հաստատէ: Բայց թէ ինչպէ՞ս «Տիրոջմէ առի» կ'ըսէ, քանի որ ո՞չ միայն առաքեալ-

³⁵ Ա. Կորնթ. ԺԱ. 24:

³⁶ Տե՛ս Ա. Կորնթ. ԺԱ. 24–25:

³⁷ Մատթ. ԻԶ. 26:

³⁸ Ա. Կորնթ. ԺԱ. 23:

ներուն խումբէն չէր համարուէր այն ատեն եւ ո՛չ ալ կատարուած խորհուրդին մօտիկ էր, այլ՝ հալածողներէն մէկն էր: Ուստի, այս եւս ուսուցանելի է, թէ այն սեղանը ո՛չինչ ունի առաւել, քան հիմա, որ ամէն ինչ կ'առնէ ու կու տայ, ինչպէս միշտ:

Եւ դարձեալ՝ կը թուի միւս անճառելիներուն հետ միասին՝ յափշտակուած ատեն կ'առնէր ու կ'ընդունէր մեծ եւ ահագին խորհուրդը, եւ «ձեզի աւանդեցի» ըսելով՝ անդառնալի եւ անյապաղ փութով նոյն Կիրակի օրը կատարել:

Դարձեալ՝ ինձմէ մէկը եթէ աւանդ առնէ, պարտաւոր է զայն զգուշութեամբ պահել ու խորհիլ, թէ ուրկէ՞ առին հատուցումը, ինչպէս ներկայիս Եկեղեցին Փրկիչին յիշատակը կը կատարէ, մինչեւ Անոր երկրորդ գալուստը:

Ասոնք առաջին գլուխին քննութիւնն են, որովհետեւ կ'ըսէ. «Ես առի...»:

Եկէք երկրորդ գլուխին, թէ՛ այստեղ ի՞նչ միտումով Տիրական ու Փրկչական Անունը կ'օգտագործէ, ըսելով՝ «Տէր Յիսուս»:

Բայց նախ քնենք, թէ «Տէր» եւ «Յիսուս» անունները ի՞նչ կը յայտնեն:

Եւ արդ, Տէր անունը ունեցուածք ունենալը կը յայտնէ, որովհետեւ ծառայական կերպով հնազանդողները Ինքնին իսկ կը ցուցնէ, եթէ անհարազատներու [օտարներու] վրայ է, դիւրաւ անցանելի տէրութիւններէ առած կ'ըլլայ այս անունը, որ այսօր շատերու վրայ կ'իշխէ³⁹, իսկ վաղը իրեն հակառակը կը պատահի: Ինչքան առաւել եւս Միածին Որդին կը յարմարի Տէր ըսել, Որուն իշխանութիւնը անսկիզբ եւ անփոփոխ է ու անվախճան կը քարոզուի:

Իսկ թէ ի՞նչ կը յայտնէ «Յիսուս» անունը:

Պէտք է գիտնալ, թէ իւրաքանչիւր անուն այս երեքով կը ստորոգուի, այսինքն՝ գործէն, ձայնէն եւ հանգամանքէն, իսկ «Յիսուս» անունը հանգամանքէն կը ճանչցուի, որովհետեւ կ'ըսէ. «Իր ժողովուրդը իրենց մեղքէն պիտի փրկէ»⁴⁰: Եւ ինչպէս էմմանուէլը ծնունդին միջոցաւ կը յայտնէ, որ կնոջմէ է, Աստուծոյ Բանին մեզի հետ ըլլալը⁴¹: Իսկ Քրիստոս անունը,

³⁹ Խօսքը Լենկ Թիմուրի (1336–1405) մասին է: Միջինասիական զօրապետ: Հայաստանի վրայ երեք անգամ արշաւած է (1386, 1394, 1399):

⁴⁰ Մատթ. Ա. 21:

⁴¹ Տէս Ես. է. 14, Ը. 8: Մատթ. Ա. 23:

քանի որ ըստ մեզի «օծանիլ-Քրիստոս» եղաւ, կ'ըսուի⁴², ըստ մեզի՝ մարդկօրէն: Այսպէս է նաեւ Յիսուս անունը, քանի որ Տէր Յիսուս փրկեց, ցոյց կու տայ թէ հին օրերէն Տէր է, որ այստեղ Փրկիչ կ'երեւի, որ նախաստեղծներուն դուրս գալէն ետք աստուածախօս Մովսէսը արքունական եւ արարչական անունը յաճախ կը գործածէ, ըստ այնմ. «Տէր Աստուած Ադամին ըսաւ. “Ո՞ւր ես”»⁴³: Եւ թէ՛ «Տէր Աստուած մարդը դրախտէն դուրս դրաւ»⁴⁴: Եւ թէ՛ «Աստուած Կայէնին ըսաւ. “Ո՞ւր է եղբայրդ՝ Աբելը”»⁴⁵: Այստեղ դրուած անունները մեզի իմացնել կու տան, թէ՛ թէեւ Ստեղծիչ ու ինամիչ է, սակայն դատողական խստութեամբ կը վարուի հակառակողներուն եւ յամառներուն հետ, այդպէս ալ այստեղ դատողական եւ փրկչական անունը կը յորջորջէ, թէ՛ թէեւ Տէրը ո՛չ ոք դատելու եկաւ⁴⁶, ինչը Իր խօսքին մէջ ըսաւ, այլ՝ որպէսզի ո՛չ ոք անուշադիր կերպով մօտենայ այս սոսկալի խորհուրդին՝ այդ պատճառով երկիւղ պատճառելով Տէրունական անունը Փրկիչին կը յարմարեցնէ⁴⁷:

Դարձեալ՝ քանի որ Տէրը կը հաճէր այսպիսի անուններով Իրեն յորջորջել՝ ըստ այնմ, թէ՛ «զիս Վարդապետ ու Տէր կը կոչէի, ճիշդ կ'ընէի»⁴⁸: Տակաւին, որովայնին մէջէն սրբուած Երեմիան կը գոչէ. «Մեր հոգիներուն երեսը Տէր Յիսուս»: Նաեւ, Տիբերական ծովին վրայ երեւցած ատեն Իր սիրելի աշակերտը՝ Յովհաննէսը Պետրոսին ճանչցուց զինք, ըսելով. «Տէրն է»⁴⁹, այդ պատճառով այսպիսի սովորական անունով փրկական եւ Մեծ խորհուրդը աւանդողը զեկուցեց:

Եւ դարձեալ՝ որովհետեւ «Տէր» ըսելով Յիսուս անունը ըղձալի ու քաղցր կ'ըլլայ, որ հրեաներն ու դպիրները Բանին քարոզողները կը տանջէին՝ Յիսուս անունը ուսուցանելուն համար: Արդ, անոնք որոնք ամբարտաւանութեամբ կ'ատէին եւ իրենց վրայ տիրելը [Յիսուսի] կամաւորաբար կը մերժէին, իսկ ասիկա այս խորհուրդին Տէր եւ բոլորին Աստուած կը հաստատէ զինք:

Այսքանը երկրորդ գլուխին համար:

⁴² Տէս Մատթ. Բ. 4, ԺԶ. 16:

⁴³ Ծննդ. Գ. 9:

⁴⁴ Տէս Ծննդ. Գ. 23:

⁴⁵ Տէս Ծննդ. Դ. 9:

⁴⁶ Տէս Յովհ. Գ. 17:

⁴⁷ Տէս Ա. Կորնթ. ԺԱ. 23:

⁴⁸ Տէս Յովհ. ԺԳ. 13:

⁴⁹ Տէս Յովհ. ԻԱ. 1—14:

Քննենք նաեւ երրորդ գլուխը, թէ՛ ինչո՞ւ համար գիշերով, կամ որմէ՞ եւ կամ ի՞նչ պատճառով կը մատնուէր;

Գիտելի է, թէ երեկոյեան ժամը ի զուր տեղ եւ առանց նպատակի չի՛ յիշեցներ, այլ՝ առաւելապէս լսողներուն սիրտին մէջ զղջում կ'արծարծէ, որովհետեւ թէեւ մէկը քարէն ալ աւելի ծանր ըլլայ՝ մտածելով, թէ ինչպէ՞ս սերովբէներուն Տէրը մարդոց փրկութեան համար կը տազնապի, մոմէն աւելի կակուղ կ'երեւի եւ աղէտներու հոգացողութենէն կը մաշի:

Եւ դարձեալ՝ «գիշերով» ըսելով, որովհետեւ կ'իմացուի երէկը՝ մարդուն դրախտէն արտաքսուիլը, ըստ այնմ. «Այս ժամուն փակուած դրախտը բանալ կը կամենայ»⁵⁰: Երեկոյեան էր նաեւ, որ աղանին Նոյին քով վերադարձաւ⁵¹: Նաեւ ժողովուրդին Եգիպտոսէն ելլելը երեկոյեան էր⁵²: Տակաւին, գիշերով աւանդելով Խորհուրդը, որովհետեւ օրերու լրումին եւ երեկոյացուած դարուն ուղարկեց Աստուած Իր Որդին՝ հակառակամարտ այս խաւարած կենցաղին, լուծելու մեղքերու անգիտութեան խաւարը:

Որպէսզի գիտնանք, թէ արարչութեան առաւօտէն սկսած մինչեւ երեկոյ եւ ետքէն եկող դարու ժամանակը, ինչքանի հասաւ Աստուծոյ, սուրբ հրեշտակներու խումբերուն եւ մարդոց սեռին՝ նահապետներուն, տեսնողներուն եւ արդարներու խումբերուն աշխատութիւնը, մինչեւ որ մեծախորհուրդ աւետարանուելով կատարուեցաւ:

Իսկ թէ որմէ՞ կը մատնուէր, յայտնի է Մարգարէէն եւ այս տարակուսանքը կը լուծուի, թէ Հօրմէն կ'ըսուի Միածին Որդիին մատնումը՝ Իր Որդիին կամաւորաբար մատնուիլը Իր թշնամիին ձեռքը՝ ըստ այնմ. «Տէրը զինք մեր մեղքերուն համար մահուան մատնեց»⁵³:

Տակաւին, Պօղոս Առաքեալ ուրիշ տեղ մը կը վկայէ, որ Իր Որդիին չխնայեց, այլ՝ մեր բոլորին համար մահուան մատնեց զինք⁵⁴: Նաեւ պարարտ եզին զենումը՝ անառակ որդիին համար⁵⁵, որ խաչին վրայ մահուամբ՝ Հօր կամքով եւ Հոգիին հաճութեամբ կը կատարէր:

Դարձեալ՝ ուրիշ տեղ մը Հօր կատարեալ սէրը կը ցուցնէ՝ ըստ այնմ. «Աստուած ա՛յնքան սիրեց աշխարհը, որ մինչեւ իսկ Իր Միածին Որդին

⁵⁰ Տէս Շարական, Վաղարշապատ, 1888, Օրհնութիւն Պահոց ԴԿ., էջ 98:

⁵¹ Տէս Ծննդ. Ը. 11:

⁵² Տէս Ելք Ժ. 22–23, Ը. 27, Ժ. 22–23:

⁵³ Հմմտ. Հռոմ. Դ. 25:

⁵⁴ Տէս Հռոմ. Ը. 32:

⁵⁵ Տէս Դուկ. ԺԵ. 11–32:

տուալ»⁵⁶։ Ասով, երեք Անձերուն բնութեան միութեան կամակցութիւնը կը յայտնէ։

Տակաւին, Ինքզինք մատնեց՝ ըսելով. «Զիս կը փնտռէ՛ք, ձգեցէ՛ք որ առոնք երթան»⁵⁷։ Իսկ ուրիշ տեղ մը՝ «Իշխանութիւն ունիմ անձս մահուան մատնելու»⁵⁸, եւ դարձեալ առնելու երեքօրեայ յարութեամբ։

Յուդայէն եւս կը մատնուէր, թէեւ ո՛չ թէ բնութեան փրկութեան համար հոգալով, ինչպէս Յուդա Իսկարիոփտացին, որ մատնեց զԻնք, եւ թէ՛ «զիս մատնողը Ինձի հետ սեղան նստած է»⁵⁹, եւ տակաւին բազմաթիւ այսպիսի [վկայութիւններ]։

Իսկ թէ ինչո՞ւ ստիպողաբար մատնուեցաւ, [որովհետեւ] ինչպէս ամէն ինչ՝ [այս ալ] կ'ուզէր գործելով կատարել։

Քանի որ նախաստեղծներն ալ, սկզբնաչար օձին հաճելով, կամաւորաբար իրենք զիրենք մատնեցին անխնայ եւ զուր տանջողին, որ մեղքերու զանազան վէրքերով կատարեալ բնութիւնը [հարուածեց]։ Իսկ չարին գործելուն պատճառը պարզ բարիէն եւ գոյ եղողները ստացողէն սկիզբէն բնութեան մէջ դրուած է կ'ըսէին, ինչ բանի պատճառով Աստուած Բանը մարմինի ծննդեամբ մարդոց մէջ կ'երեւի, եւ մեղանշած Ադամին բնութիւնը առնելով՝ նոյնը առանց մեղքի կը պահէ։ Իսկ թշնամիի բանասարկութենէն մարդոց բազմազան շարշարանքներուն պատճառը յայտնապէս կը ցուցնէ եւ կամաւորաբար կը մատնուի մահուան շարշարանքներուն, որպէսզի իրաւամբ եւ ո՛չ թէ միայն աստուածական զօրութեամբ մատնուածները ի զուր փրկէ։

Դարձեալ՝ համագոյակից բնութիւն ըլլալով յանցապարտ կը գտնուէր, սակայն հատուցանելու համար բաւարար չէր, տկար եւ անզօր ըլլալուն համար, այդ պատճառով Քրիստոս Աստուած մահուան եւ խաչի կը մատնուէր, որով կարենար մեզ առաջին ստացած փառքին [վերադարձնել]։

Ասոնք երրորդ գլուխին մասին։

Խօսքը ուղղենք չորրորդ գլուխին, թէ պէտք է երկու նիւթով կատարել Քրիստոսի այս խորհուրդը, այսինքն՝ հացով ու գինիով։

Ասիկա շատ յարմար կ'երեւի, քանի որ մարմինին կենդանութեան պատճառը այս երկուքով կ'ըլլայ, այսինքն՝ ուտելով ու խմելով, ապա հո-

⁵⁶ Յովհ. Գ. 16։

⁵⁷ Յովհ. ԺԸ. 8։

⁵⁸ Հմմտ. Յովհ. Ժ. 18։

⁵⁹ Ղուկ. ԻԲ. 21։

գիրին կենդանութեան պատճառը եւս պէտք է խորհրդական ուտելով ու խմելով ըլլար:

Դարձեալ՝ քանի որ այս խորհուրդը փրկական մահուան շարշարանքներուն յիշատակն է, իսկ տէգով կողը խոցած ատեն՝ արիւնը մարմինէն բաժնուեցաւ, որ նիւթերուն կրկին բնութիւնը կը նշանակէր, այդ պատճառով կը պատշաճի մարմինին տեղ հացը գործածել, իսկ ի նշան արիւնին՝ գինին: Մարդկային բնութիւնը նաեւ կրկին նիւթերու միացումով գոյացաւ՝ իմանալի հոգիէ եւ զգալի մարմինէ: Իսկ այս խորհուրդը մարդոց փրկութեան համար կը կատարուի, պատշաճ է կրկին նիւթ ունենալով, որ է հացն ու գինին, քանի որ հացը մարմինին փրկութիւնը կը ցուցնէ, իսկ գինին՝ հոգիին:

Դարձեալ՝ որովհետեւ ո՛չ ոք առանց ուտելու եւ խմելու կրնայ ըստ մարմինի կեանք ունենալ, նմանապէս հոգին յաւիտենական կեանք չի՛ կրնար ունենալ, եթէ հոգեւոր կերակուրը չուտէ, այն է՝ Աստուծոյ Որդիին Մարմինն ու Արիւնը: Եւ ինչպէս կերակուրն ու խմելիքը մարմինի բնութեան կը փոխարկուին ու այդքան կը միանան, այնքան որ մարդուն մարմինին եւ արիւնին մէջ անորոշաբար կը փոխարկուի, այդպէս ալ, ան որ Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնը կ'ուտէ [եւ կը խմէ], այնուհետեւ խառնուելով Անոր կը միանայ:

Ասիկա չորրորդ գլուխին համար:

Ըսենք հինգերորդ գլուխն ալ, թէ ինչո՞ւ համար հացով, գինիով եւ գոհութեամբ հանդերձ ու բեկանելով-կտրելով սահմանեց այս խորհուրդը, որովհետեւ հացը առաւ, գոհութիւն յայտնեց...

Պէտք է գիտնալ, թէ հացով ու գինիով այս խորհուրդը աւելի կը յարմարէր, քան ուրիշ նիւթով մը՝ բազմաթիւ պատճառներով, որ յայտնելով պիտի ծանուցենք:

Նախ՝ քանի որ հացն ու գինին բոլորին կողմէ դիւրութեամբ կը գտնուին, այդ պատճառով ասով կը կատարուի՝ անխափան ըլլալով մեր փրկութեան յիշատակը:

Երկրորդ՝ որովհետեւ հացը աւելիով կը հաստատէ մարդուն սիրտը, իսկ գինին՝ բերկրանքով կ'ուրախացնէ, քան բոլոր քաղցր խմիչքները: Այդպէս ալ Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնը, որ հացով ու գինիով կը կատարուի, աւելիով կ'ուրախացնէ հոգիները, քան բոլոր հոգեւոր խորհուրդները, որոնք Եկեղեցւոյ մէջ սահմանուած են:

Երրորդ՝ քանի որ հացն ու գինին ձեռքերու սրբագոյն շօշափումով կ'ըլլայ, քան մինս ու արիւնը, որ Հին Ուխտին մէջ քահանաները կը կատարէին:

Չորրորդ՝ որովհետեւ հացը ցորենի բազմաթիւ հատիկներէն մէկի կը բաղկանայ, իսկ գինին՝ խաղողի բազմաթիւ հատիկներէն կը հաւաքուի, այսպէս ալ կը գուշակէ Տիրոջ Մարմինը, որ բազմաթիւ մասունքներէ հաւաքուած է Սուրբ Եկեղեցին, որ Քրիստոսի խորհրդաւոր Մարմինն է՝ բազմաթիւ հաւատացեալները մէկի մէջ հաւաքուած:

Հինգերորդ՝ թէ ուրկէ՞ կ'ըլլայ հացը, նախ կամնասացլով յարգէն զատելով կը բաժնուի եւ աղօրիքով կը մանրացուի, ապա՝ հնոցին կրակով կ'եփուի՝ որով մեզի համար կերակուր կը դառնայ: Իսկ հնձանին մէջ ճմլուած գինին՝ մեզի համար խմելու կը պատրաստուի: Իսկ ասոնք յարմարագոյնս կը նշանակեն Քրիստոսի չարշարանքները, որովհետեւ կամնասացլով՝ չարշարանքներով կամնեցաւ, նեղութիւններու հնոցին մէջ եփուեցաւ եւ խաչի հնձանին մէջ ճմլուեցաւ:

Վեցերորդ՝ որովհետեւ Նոր Խորհուրդին համար պէտք չէր Հին օրէնքին նիւթը դնել, որ անոր [հինին] դադրումը կը ցուցնէր, որոնց քահանայութիւնը Քրիստոսի քահանայութենէն անկատար էր, այդ պատճառով կը յարմարցնէ Նորին օրէնքները, այդ նիւթով կատարելու Նոր Խորհուրդը, որ Օրէնքէն առաջ էր, որ Մելիքսեդեկը մատուցեց, որ է հաց եւ գինի, որով Քրիստոսի ճշմարիտ քահանայութիւնը կը պատկերէր անոր մէջ [Մելիքսեդեկի] Դաւիթի վկայութեան համար թէ՝ «Դուն յափտեան քահանայ ես ըստ կարգին Մելփիսեդեկի»⁶⁰:

Եւ թէ ինչո՞ւ համար գոհութիւն յայտնելով կը բեկանէր, պէտք է քննենք պատճառը:

Նախ՝ տեսնենք, թէ ի՞նչ կը յայտնէ գոհութիւն յայտնելը:

Եւ երկրորդ՝ թէ Քրիստոս ինչո՞ւ գոհութիւն կը յայտնէր, քանի որ հացը առաւ, գոհութիւն յայտնեց:

Երբ կը քննենք թէ ուրկէ՞ ծնունդ առած է գոհութիւն յայտնելը, բազմապատիկ երախտիքներէ նոյնը կը գտնենք, թէ վայելողը չէր կրնար հատուցման կշիռին չափը գիտնալ, գոհութիւն յայտնելու համար խօսքը ապաստան կ'ըլլայ, ուստի պարզեւր տուողը լսելով ու անով ախորժելով՝ ցնծալով կ'ուրախանար: Նաեւ, մարդոց սովորութիւնն է, երբ որեւէ

⁶⁰ Սղմ. ճթ. 4:

բան կ'ուզուի իրենցմէ սիրելիներու կողմէ, առաջին հերթին անոր երախտիքներուն համար գոհութիւն տալով միտքը կը գրգռեն եւ նոր միայն ուզուած բանը անոր կը կցորդեն: Իսկ անիկա թերեւս չտատամսի տալով՝ գոհութենէն գրաւուելով:

Իսկ օրհնելն ու գոհանալը իրարմէ քիչ մը զանազանուած կ'երեւին, որովհետեւ օրհնութիւնը Աստուծմէ [ստացած] բարիքներուն համար փառատրութիւն է, իսկ գոհութիւնը՝ նոր [յետագային] առնելիքներուն համար շնորհակալութիւն:

Իսկ թէ ինչո՞ւ համար գոհութիւն կը յայտնէր, քանի որ Հօր ունեցած ամէն ինչը Իրն էր, ինչ բանի պատճառով կարիք չունէր Հօր գոհութիւն յայտնելու, որովհետեւ Ինք [զոհ] կը մատուցուէր եւ մեզի պարգեւներ կու տար, մինչ՝ Հին Ադամը, որ ձրիօրէն ընդունեցաւ աստուածային պարգեւները, փոխանակ գոհութիւն յայտնելով՝ շնորհքներու ժխտող կ'ըլլար, իսկ Նոր Ադամը գոհութիւն յայտնելով՝ Հինին պարտքերը կը վճարէր:

Եւ դարձեալ՝ քանի որ ինքնահաւանները Հօր հակառակ կը կարծէին, այդ պատճառով գոհութիւն յայտնելով՝ կը յանդիմանէ այս մոլոր տեսութիւնը: Իսկ մեզի կ'ուսուցանէ աստուածային բարիքներէ վայելած ատեն՝ ապերախտ չգտնուիլ: Նաեւ, որովհետեւ փափաքելով կը փափաքէր այս պասեքը աշակերտներուն հետ ուտել, այդ պատճառով ուրախացած գոհութիւն կը յայտնէր: Տակաւին, Հօր գոհութիւն յայտնեց որպէս մեզմէ մէկը եւ ի դիմաց մեզի գոհացաւ Անորմէ՝ մեզի Իր Որդին տալով մեր փրկութեան համար՝ Իր կամքով ու գթութեամբ: Իրեններուն սորվեցուց Իր [չիշատակին] Խորհուրդին կատարումը Հօր փառքին եւ Անոր ի գոհութիւն նուիրեն: Տակաւին, գոհութիւն յայտնելով կը ցուցնէ, թէ ակամայ կերպով չեկաւ չարչարանքներուն: Կը խրատէ մեզի, թէ ինչ վիշտ ալ որ կրենք, պէտք է գոհութեամբ կրենք: Տակաւին, կտրելով՝ աշխարհի վրայ Իր ստոյգ մահը յայտարարեց, որպէսզի հարեւանցի բան մը չհամարենք Խորհուրդը, այլ՝ իբրեւ ճշմարիտ հաց կտրեց, այդպէս ալ Իր Մարմինը սպաննեց՝ մեր կենդանութեան համար եւ ապա տուաւ աշակերտներուն, ու անոնց հետ միասին ամբողջ աշխարհին: Սակայն, այս բեկանումը միայն հացին համար կը կատարուի, իսկ խաչին վրայ՝ ո՛չ, այլ ատոր հակառակ, որովհետեւ՝ «Անոր որեւէ մէկ ոսկորը պիտի չփշրուի»⁶¹: Դարձեալ, ինչ որ խաչին վրայ չկրեց, պատարագած

⁶¹ Եւք ժԲ. 10: 3ովհ. ԺԹ. 36:

Ժամանակ կը կրէ, քեզի համար կը ներէ բեկանումը ընդունիլ, որպէսզի բոլորը լիացնէ⁶²: Եւ թէ ինչպէս կտրեց չորս մասերու բաժնելով, ինչպէս Եկեղեցին ներկայիս կ'ընէ: Նաեւ Տէրը նոյն ձեւով կը բեկանէր հացը, ի ծանօթութիւն Կղէոպեաններուն⁶³:

Դարձեալ, համարձակութիւն կու տար Աւետարանին՝ աշխարհի չորս կողմերը քարոզելու:

Այսքանը հինգերորդ գլուխին մասին:

Հիմա գանք վեցերորդ գլուխին, թէ հացը ինչպէ՞ս կը փոխուի Քրիստոսի Մարմինին, իսկ գինին՝ Անոր Արեան:

Արդ, բոլորին յայտնի է, թէ նախ նոր հաց կը դնենք սեղանին վրայ՝ որ սոսկ միայն հաց է, աստուածապետական զօրութենէն ո՛չինչ ունի իր մէջ, այլ՝ երբ Տիրոջ կողմէ խօսքով աւանդուի կատարել Իր մահուան յիշատակը սրբութիւններուն վրայ, հացը ճշմարտապէս կը փոխուի Քրիստոսի Մարմինին, իսկ գինին՝ Արեան:

Ի՞նչ օրինակով կրնանք հաստատել:

Ինչպէս մարդը լոկ մարմինով՝ առանց հոգիի, մարդու օրինակ կ'ըսուի եւ ո՛չ տիրապէս մարդ, իսկ երբ Աստուծոյ կամքով մեռած մարմինին բանաւոր հոգին կը խառնուի, կ'ըսուի՝ ճշմարիտ մարդ կենդանի: Բայց հոգին, որ ասոր հետ միացաւ, ո՛չ թէ մեր զգալի աչքերուն երեւցաւ, կամ նոյն մարմինին վրայ առաւելութիւն մը տեսանելի եղաւ, այլ՝ միայն նոյնը կենդանի մարմին եղած կը տեսնենք: Այսպէս ալ Քրիստոսի Մարմինին եւ Արեան նշանները մինչեւ հիմա սոսկ հաց եւ գինի միայն կը տեսնենք, ասոր վրայ կատարելով Տիրոջմէ [տրուած] խորհրդական աւանդը, անշունչ մարմինը տիրապէս կը շնչէ կենդանարար հոգին ու կ'առնէ ասիկա, որ նախապէս զգալի մարմին էր, հիմա՝ Սուրբ Հոգիով Քրիստոսի Մարմին, իսկ գինիին հետ միութեամբ՝ Քրիստոսի Հոգիին, ասիկա Իր Արիւնը ըլլալով կատարեց: Եւ ինչպէս հոգին մեռած մարմինին խառնուելով, մարմինի էութեան վրայ նիւթական ո՛չ մէկ առաւելութիւն կը կատարուի, այլ՝ նիւթը միայն անով [հոգիով] կը զօրանայ ու կը ներգործէ, իբրեւ կենդանի, ըստ այնմ ասոր միանալով Աստուծոյ Հոգին այս նիւթէն Քրիստոսի Մարմին արարեց, ո՛չ մէկ այլալուծութիւն կամ առա-

⁶² Տէս Յովհ. ԺԹ. 30:

⁶³ Տէս Յովհ. ԺԹ. 25:

ւելութիւն կ'ըլլայ, այլ՝ միայն իմանալի զօրութիւնը ընդունեցաւ եւ զինք ճաշակողներուն վրայ կը ներգործէ:

Ինչ է իր ներգործութիւնը. մեղքերու քաւութիւն եւ թողութիւն, յոյսով անմահանալ, Աստուծոյ միանալ, ինչպէս Տէրը Իր խօսքին մէջ կ'ըսէ. «Ով որ այս հացէն ուտէ, յաւիտեան մահ պիտի չտեսնէ»⁶⁴: Եւ թէ՛ «ով որ մարմինէս կ'ուտէ, Ան մէջս պիտի բնակի»⁶⁵:

Եւ դարձեալ՝ ինչպէս Ինք այս հացը օրհնելով, ըստ Իր զօրութեան Քրիստոսի ճշմարիտ Մարմին եղաւ՝ աստուածային խօսքով գերագոյն աստիճանի ելլելով, քանի որ հացը Քրիստոսի Մարմինին կը փոխուի, այդպէս ալ ամբողջութեամբ հացը Քրիստոսի Մարմինին [փոխուելով] Աստուծոյ հետ կը միաւորուի: Բայց թէ ինչ կերպով. այսպիսի փոխումը մեր գիտցած բնական պարագաներուն նման չէ, այլ՝ ամէն ինչէն զատուելով կը տարբերի, քանի որ այս խորհուրդին մէջ հացը Քրիստոսի Մարմինին վրայ բան չաւելցներ, այլ՝ հացն ու իր բոլոր մասնիկները ամբողջութեամբ Քրիստոսի Մարմինի կը փոխուին: Եւ այսպէս այս հացով Քրիստոսի Մարմին կ'ըլլայ, առանց առաւելութեան եւ պակասութեան:

Արդ, թէ ինչպէ՞ս պէտք է հաւատանք, թէ սա ճշմարտապէս Քրիստոսն է եւ Քրիստոսի Մարմին, որմով կը հաղորդուինք, եւ ո՛չ թէ մարմինին օրինակը. այս մասին Տիրոջ եւ Իր առաքեալներուն կողմէ բազմաթիւ խօսքեր ըսուած են, որոնք կրնան իմաստունները հաւանութեան բերել, քանի որ ժողովուրդին մէջ բարձր ձայնով ըսաւ. «Ով որ Մարմինէս կ'ուտէ եւ Արիւնէս [կը խմէ]՝ յաւիտենական կեանք կ'ունենայ»⁶⁶: «Մարմինս»⁶⁷ ըսաւ եւ ո՛չ թէ «Մարմինիս օրինակը», ինչ բանը ճաշակողները կ'աղաղակէին. «Աստուծոյ Որդիին Արիւնը մեզ բոլոր մեղքերէն կը սրբէ»⁶⁸: Իսկ ան որ անարժանութեամբ կ'ուտէ, ոչ թէ օրինակին մէջ խտրութիւն չի դնէր, այլ՝ Տիրոջ Մարմինին, եւ որովհետեւ օրհնուած հացը Աստուծոյ հետ համաբնութիւն է եւ ոչ՝ օրինակ, այդ պատճառով զօրութիւն ունի մեղքերը սրբելու, ինչպէս Աստուած: Ապա եթէ օրինակ էր՝ չէ՛ր սրբէր, ինչպէս մարդուն պատկերը մարդ չէ ու չի՛ խօսիր:

⁶⁴ Հմմտ. Յովհ. Զ. 50–52:

⁶⁵ Յովհ. Զ. 57:

⁶⁶ Յովհ. Զ. 54:

⁶⁷ Յովհ. Զ. 55:

⁶⁸ Տէս Ա. Յովհ. Ա. 7:

Դարձեալ՝ որովհետեւ զինք ճշմարիտ Աստուած կը հաւատանք, ինչպէս իսկ է՝, իսկ աստուածային Բանը գործ կատարելն է, ինչպէս յայտնի է սրբազան գրութիւններէն. «Աստուած ըսաւ. “Երկինքն ու երկիրը թող ըլլան”»⁶⁹, եւ այլն, որ խօսքին հետ մեծամեծ գործեր կը կատարուէր առանց յապաղումի: Նաեւ, նոյն Արարիչը ըսաւ որ հացը Իր Մարմինը ըլլայ, ու Իրեն համար դիւրին է, որ այսօր մեր միջոցով կը կատարուի նոյն արարչական խօսքին զօրութեամբ:

Այսքանը վեցերորդ գլուխին մասին:

Հիմա պէտք է եօթներորդ գլուխին դառնալ, թէ ինչո՞ւ համար կը հրամայէ ուտելով առնել Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնը, եւ ո՞չ ուրիշ զգայութիւններով վայելել:

Արդ, քննասէր միտքերուն համար շատ յարմար ու գեղեցիկ կը թուի յառաջիկայի տեսութիւնը, որովհետեւ ինչպէս զգալի հացէն մարդոց մարմիններուն կենդանութիւն կ'ըլլայ, առանց որուն հնարաւոր չէ ապրիլ, եւ ասիկա ուրիշ զգայարանքներով չի՛ տրուիր մարդուն, բացի ճաշակելիքով միայն, ինչքան ալ բոլոր զգայութիւնները յաւիտենական զօրութիւն ունին հանգամանքին միացած ըլլալով, այսպէս ալ Քրիստոսի Մարմինը, որ հաւատացեալներուն հոգիներուն կերակուրն է, ուտելով կը պատշաճի, առանց որուն հնարաւոր չէ յաւիտենական կեանքը ունենալ, բացի ուտելով: Տիրոջ Մարմինը կրկին կերպով կ'իմացուի, այսինքն՝ զգալապէս եւ հոգեւորապէս: Ուտելը հոգեւորապէս է, երբ մէկը սրբութեամբ եւ յոյսով կը ճաշակէ, այդ պատճառով այսպիսի կրկնակի ուտելով Քրիստոսի հետ կը միանայ: Եւ մարդ ալ կայ, ով անարժանաւորութեամբ [ուտելով] իր անձին դատապարտութեան՝ կ'ուտէ ու կը խմէ:

Եւ դարձեալ, Տիրական հաւաստի խօսքով, թէ՛ «Մարմինս ճշմարիտ կերակուր է, իսկ Արիւնս՝ ճշմարիտ խմելիք»⁷⁰: Եւ թէ՛ «ով որ Մարմինն կ'ուտէ եւ Արիւնն կը խմէ՝ մէջս կը բնակի»⁷¹: Այս է պատճառը, որ ճաշակողական զգայութեամբ միաւորութիւնը առաւել կ'ըլլայ, քան միւսներով, որովհետեւ զգայարանները երեք տեսակ են. նախ՝ ինչպէս աչքերը, ականջները եւ քիթը: Եւ Բ.՝ շօշափելիքները: Եւ Գ.՝ ճաշակելիքները, որոնք զգայութիւններու ընդունողներն են: Արդ, Գ., անոնք որոնք չեն միաւորուիր եւ

⁶⁹ Տէս Ծննդ. Ա.:

⁷⁰ Յովհ. Զ. 56:

⁷¹ Յովհ. Զ. 55, 57:

չեն հաղորդակցիր զգայություններուն, բայց ասոնց մէջ զգայարաններուն նմանութիւնն է միայն՝ իրադրութիւնները զգալու համար:

Իսկ երկրորդ զգալիքը, որոնք կը հաղորդակցին, բայց իրապէս չեն միաւորուիր, թէեւ առաւել կը կցորդուին քան միւսները, քանի որ ջերմութիւնն ու ցրտութիւնը իրապէս կը կցորդուին շօշափելիքներուն եւ ո՛չ միայն իմանալիով:

Իսկ երրորդ զգալիքը, որոնք կը կցորդուին եւ իրապէս կը միաւորուին զգայություններուն, ինչպէս ճաշակելիքի երեւելի զգայութիւնը, որով առաւել կ'ըլլայ միաւորութիւնը ճաշակական զգայարանքով, քան շօշափելիքով, որովհետեւ շօշափելիքներէն ու շօշափողներէն միատարր չեն ըլլար, սակայն կերակուրէն եւ ճաշակելիքներէն միատարր կ'ըլլայ, քանի որ կերակուրն ու խմելիքը մարմինի գոյացութեան մէջ կ'անցնին: Պատարագի Խորհուրդը երրորդ զգայարանքներուն կը նմանի, որոնք են ճաշակելիքները, այդ պատճառով պատշաճ է ճաշակելով ստանալ: Իսկ ուտելիքը շատ յարմար է Քրիստոսի չարչարանքներուն, որով Քրիստոսի Մարմինը խոցուեցաւ, ինչպէս Խորհուրդը մատուցած ատեն հացով կը կատարուի:

Արդ, այսքանը բաւարար է մեզի այս խօսքին տեսութեան համար:

Եւ մարդասէր Քրիստոսին փառք յաւիտեանս: Ամէն:

Գրաբարէ Արեւմտահայերէնի վերածեց՝
ՎԱՐԱՆԴ (ՅԱԿՈԲ) ՔՈՐԹՄՈՍԵԱՆ

